

КАЛЕЙДОСКОП

- Україна та США удосконалюють співробітництво у галузі експортного контролю **2**
- В Україні представлено РФ-металевий аналізатор нового покоління **2**
- Болгарські експерти відзначають прогрес у розвитку системи експортного контролю України **3**

АКТУАЛЬНО

- Тетяна ВІДЗИГОВСЬКА
Проблема експортного контролю за нематеріалізованими технологіями **4**
Погляд Державної служби експортного контролю України

КОНЦЕПТУАЛЬНО

- Сергій ГОНЧАРОВ
Куди йде експортний контроль? **9**
Україні належить зробити вибір між «політикою кодексів» і «доктриною вільного продажу»

СИТУАЦІЯ

- Сергій РЯБОВ, Михайло САМУСЬ
Відповідальність за порушення у галузі експортного контролю . . **14**
Оцінка ситуації в Україні

ТЕМА

- Віра МАТВЄЄВА
Повноваження органів влади у сфері експортного контролю **19**
та обмін інформацією у процесі його здійснення

ПРАКТИКА

- Валерій ТУЗ
«Ізотоп»: **31**
передовий досвід впровадження системи внутрішньофірмового експортного контролю

ЗВОРТНІЙ ЗВ'ЯЗОК

- **Запитуйте – відповідаємо** **36**

Вісник Експортного Контролю України

Журнал Науково-Технічного центру експорту та імпорту спеціальних технологій, техніки та матеріалів та Центру Досліджень Армії, Конверсії та Роззброєння

Керівник проекту – **Олександр Сівер**, співкерівники проекту – **Валентин Бадрак, Сергій Згурець**,
Головний редактор – **Михайло Самусь**,
Дизайн-проект – **Марк Канарский, Defense Express Design**

Журнал розповсюджується безкоштовно серед організацій та установ, що професійно займаються проблематикою експортного контролю. При використанні матеріалів посилання на "Вісник Експортного Контролю" обов'язкове. За дозволом на цитування та передрук матеріалів звертатися до редакції. Погляди та думки авторів можуть не співпадати з точкою зору редакції або спонсора. Видання здійснюється за фінансовою підтримкою Державного департаменту США за Програмою допомоги в галузі експортного контролю та прикордонної безпеки (EXBS) та відділу з питань політики експортного контролю та співробітництва при Національній адміністрації ядерної безпеки Міністерства енергетики США. Виходить 4 рази на рік. Видається українською та англійською мовами.

Наклад 400 примірників.

Адреса редакції: 04080, м. Київ, вул. Фрунзе 19-21, Тел.(38 044) 462-55-55, Факс (38 044) 463-71-47

e-mail: vestnik@ntc.kiev.ua web -сторінка: www.ntc.kiev.ua, www.defense-ua.com

УКРАЇНА ТА США УДОСКОНАЛЮЮТЬ СПІВРОБІТНИЦТВО У ГАЛУЗІ ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ

13 вересня 2005 року відбулася зустріч представників Держекспортконтролю України з представниками Центру з питань міжнародної торгівлі та безпеки Університету штату Джорджія (США). Основною метою зустрічі було проведення консультацій з проблематики експортного контролю та стану виконання Посольством США в Україні програми Уряду Сполучених Штатів з удосконалення системи експортного та прикордонного контролю України «Експортний контроль та безпека кордонів».

В ході зустрічі особливу увагу було приділено питанням стосовно удосконаленню існуючої в Україні системи контролю за проведенням переговорів, які мають на меті укладення контракту на здійснення міжнародних передач товарів військового призначення; функціонуванні системи правозастосування в галузі експортного контролю. Представниками Держекспортконтролю України на реальних прикладах було показано діяльність Служби, спрямовану на мінімізацію правопорушень та на безумовне виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань. Було зазначено, що в Держекспортконтролі ведеться кропітка робота з аналізу усієї отриманої інформації. На підставі результатів такого аналізу та після прийняття відповідних рішень здійснюються процедури, визначені нормативною базою, щодо виявлення та припинення правопорушень у сфері експортного контролю.

Також, великої уваги було приділено питанню контролю так званих «невідчутних» технологій, що є проблемою сьогодення та предметом обговорення на всіх форумах з питань експортного контролю. Учасники зустрічі погодилися, що одним з дієвих засобів попередження випадків несанкціонованих передач технологій з використанням Інтернету, пошти або під час безпосереднього спілкування фахівців є приділення особ-

ливої уваги інформуванню громадськості з питань відповідальності за здійснення таких передач, проведенню відповідних навчальних заходів та введенню навчальних програм, проведенню конференцій, семінарів.

Одночасно було підкреслено, що Законом України про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання передбачена система контролю передач технологій. У свою чергу, представники американської сторони підкреслили, що прийняття Закону є, безумовно, суттєвим кроком у розвитку системи експортного контролю України, оскільки здійснилося нормативно-правове врегулювання всіх аспектів, пов'язаних як з експортним контролем, так і з питаннями нерозповсюдження зброї масового знищення та засобів її доставки. (За повідомленням Державної служби експортного контролю) ■

В УКРАЇНІ ПРЕДСТАВЛЕНО РФ-МЕТАЛЕВИЙ АНАЛІЗАТОР НОВОГО ПОКОЛІННЯ

3 жовтня 2005 року представники Тихоокеанської північнозахідної національної лабораторії Міністерства енергетики США представили в Україні новий рентгенофлуоресцентний (РФ) металевий аналізатор, розроблений в США в рамках Міжнародної програми по експортному контролю і нерозповсюдженню. Прилад був спеціально виготовлений американською компанією Innov-X-systems на замовлення Тихоокеанської північнозахідної національної лабораторії Міністерства енергетики США для використання митними і іншими службами, задіяними в процесі експортного контролю.

За словами менеджера цього проекту Тайрона Р.Блекберна, РФ-металевий аналізатор призначений для оперативної ідентифікації хімічного складу металевих сплавів і, за задумом розробників, повинен полегшити діяльність митних та інших служб в контролі за переміщенням металів через кордон або по території країни.

Як заявив Тайрон Р.Блекберн, портативний РФ-металевий аналізатор розроблявся не для лабораторій, а саме для «польових умов». Митник або представник іншої служби за допомогою цього приладу може за лічені хвилини визначити сплав металу і ухвалити кваліфіковане рішення про пропуск цього металу через кордон. Безумовною позитивною якістю нового РФ-металевого аналізатора є те, що процес перевірки має неруйнующий характер, а рівень радіоактивного випромінювання приладу в активній фазі набагато нижчий за допустимі норми.

Представники Тихоокеанської північнозахідної національної лабораторії Міністерства енергетики США підкреслили, що такі прилади вже пройшли необхідні випробування, зокрема - «польові» на митниці в литовському порту Клайпеда, і зарекомендували себе з найкращої сторони. Два РФ-металеві аналізатори вже використовуються литовськими митниками. Питання щодо передачі ще двох приладів Митній службі України зараз розглядається американською стороною. (За повідомленням Defense Express) ■

БОЛГАРСЬКІ ЕКСПЕРТИ ВІДЗНАЧАЮТЬ ПРОГРЕС У РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ

3 жовтня 2005 року відбулися двосторонні українсько-болгарські консультації з питань експортного контролю, в яких взяли участь представники керівництва Державної служби експортного контролю України, а також представники Міністерства закордонних справ, Міністерства економіки та енергетики, Міністерства оборони Республіки Болгарія та Посольства Республіки Болгарія в Україні. Основною метою зустрічі був обмін інформацією стосовно розвитку систем експортного контролю України та Болгарії в контексті намірів стосовно інтеграції до Європейського Союзу.

Болгарська сторона детально проінформувала українських колег про діючу систему експортного контролю Болгарії. Зокрема, було повідомлено, що процес ліцензування в галузі експортного контролю Болгарії має три основних рівня: 1) Міжвідомча рада з військово-індустріального комплексу при Раді Міністрів Республіки Болгарія, яка видає суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності ліцензії на право здійснювати зовнішню торгівлю, транспортування та посередницьку діяльність зі зброєю та товарами і технологіями подвійного використання. 2) Міжвідомча комісія з експортного контролю та нерозповсюдження ядерної зброї та зброї масового знищення при Міністрі економіки та енергетики Болгарії, яка приймає рішення про видачу дозвільних документів на здійснення міжнародних передач товарів. 3) Дирекція інтернаціонально контрольованої торгівлі та безпеки в складі Міністерства економіки та енергетики, до функцій якої відноситься підготовка сесій Міжвідомчої комісії, видача дозвільних документів та ведення усіх баз даних в галузі експортного контролю.

З метою набуття постійного членства в ЄС, Болгарія має внести певні поправки до національного законодавства та виконати інші завдання, серед яких необхідність створення окремих законодавчих актів щодо виробів і технологій військового призначення та подвійного використання, що відповідатиме вимогам Регулювання 1334/2000 ЄС, яке набере чинності з моменту набуття Болгарією постійного членства в ЄС.

Підсумовуючи результати зустрічі, представники болгарської сторони наголосили, що за останній час здійснено значне вдосконалення системи експортного контролю України, що сприятиме встановленню іміджу України як держави, що надає великого значення питанням нарощування зусиль в галузі нерозповсюдження зброї масового знищення, а також контролю за експортом звичайних озброєнь та товарів подвійного призначення. (За повідомленням Державної служби експортного контролю) ■

Проблема експортного контролю за нематеріалізованими технологіями

Погляд Державної служби експортного контролю України

Зважаючи на постійне вдосконалення та підвищення ефективності системи експортного контролю в Україні, поступово змінюються і підходи до здійснення діяльності в цій сфері. При цьому, змінюються підходи не стільки контролюючих органів, скільки самих експортерів і інших учасників процесу міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання. Ухвалення Закону "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання", а також цілеспрямована та комплексна діяльність Державної служби експортного контролю України, сприяли підняттю загального рівня професійної підготовки та самого відношення керівників підприємств-експортерів до питань експортного контролю.

В той же час, деякі аспекти реалізації міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання ще викликають питання та породжують незрозумілість з боку учасників цього досить багатогранного процесу. Зокрема, подібні проблеми виникають при здійсненні експорту нематеріалізованих технологій.

Слід відзначити, що, у розумінні Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», технологія є товаром і, відповідно, міжнародні передачі та-

кого товару підлягають державному експортному контролю.

Суто з нормативно-правової точки зору, технологія – це спеціальна інформація, необхідна для розробки, виробництва або використання будь-якого виробу, включеного до Списків товарів, що підлягають експортному контролю. Ця інформація може надаватися у формі технічних даних або технічної допомоги.

Технічна допомога може набувати таких форм, як проведення інструктажів, підвищення кваліфікації, навчання, практичне освоєння методів роботи, надання консультацій.

Технічні дані можуть надаватися у таких формах, як світлокопії, плани, діаграми, моделі, формули, технічні проекти та специфікації, посібники користувача та інструкції, які викладено на папері або записано на інших носіях чи пристроях, зокрема таких, як диск, стрічка, постійний запам'ятовуючий пристрій.

Особливо необхідно підкреслити, що контроль за технологією не поширюється на інформацію «загального користування» (загальнодоступну) або на «фундаментальні наукові дослідження».

Фундаментальні наукові дослідження – це експериментальна чи теоретична робота, яка проводиться головним чином з метою набуття нових знань про фундаментальні принципи явищ або фактів, що спостерігаються, і яка первісно не спрямована на досягнення конкретної практичної мети чи розв'язання конкретного завдання.

В той же час, інформацією загального користування або загальнодоступною технологією є технологія, доступна для її подальшого розповсюдження без обмежень (при цьому обмеження, які випливають з авторського права, не виключають технологію із загальнодоступних). Обмеження на розповсюдження в контексті цієї статті – це умови, за яких, відповідно до законодавства держави, повинна здійснюватися міжнародна передача технології. Умови, за яких здійснюється передача технології, яка має відношення до товарів, що підлягають експортному контролю, встановлені законодавством з питань державного експортного контролю. Порядок контролю здійснюється відповідно до Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», постанов Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 № 1807 «Про затвердження порядку здійснення держав-

ного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення» та від 28.01.2004 № 86 «Про затвердження порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання». Зазначеними нормативно-правовими актами визначені правила, за якими потенційні експортери можуть отримати дозвільний документ на здійснення міжнародної передачі.

Здавалося б усе просто, чітко і зрозуміло. Однак, існує проблема, яка на сьогоднішній день остаточно не вирішена і, більше того, дедалі потребує все більш детального розгляду. Це стосується шляхів передачі технології.

Загальновизнано, що технологія може передаватися двома шляхами: матеріалізованим (папір, гнучкий диск, компакт-диск, магнітна стрічка тощо) та нематеріалізованим (телефон, факс, електронна пошта, сервер, електромережа, інтернет, усна передача, візуальне та мовне навчання, обмін досвідом тощо). Таким чином основна увага щодо нематеріалізованої передачі технології повинна бути зосереджена на передачі електронними засобами зв'язку та обміну науковою та технічною інформацією.

Що стосується матеріалізованої передачі, вона може бути (і є) під контролем відповідно до законодавства відповідних держав. Але такі заходи контролю виявляються неефективними по відношенню до нематеріалізованої передачі.

В деяких країнах світу (наприклад у країнах ЄС) окремими директивами або правилами в галузі експортного контролю визначено, що «експорт програмного забезпечення і технології підлягає обмеженням, які також застосовуються до нематеріалізованої передачі за допомогою технології передачі даних або технології зв'язку». Ліцензується також і допомога, тобто пере-

дача досвіду усно, телефоном, електронними засобами зв'язку, яка стосується товарів військового призначення та подвійного використання. Однак, на практиці передача технологій нематеріалізованим шляхом дуже ускладнює експортний контроль.

Такі складності виникають на всіх етапах реалізації контролю за нематеріалізованими передачами:

- встановлення обмежень на такі передачі;
- здійснення контролю на практиці;
- фізичний контроль передачі;
- розслідування та санкції.

Наприклад, складнощі при встановленні обмежень на нематеріалізовані передачі, в першу чергу пов'язані з конституційними правами особи щодо доступу до інформації, коли є необхідність визначити ступінь контролю стосовно загальнодоступної інформації та фундаментальних наукових досліджень. Також, здійснення заходів експортного контролю обмежуються академічною свободою та свободою інформації.

На мою думку, питання обмеження основних свобод, повинне братися до уваги на двох рівнях:

- під час введення дозвільної системи,
- під час вирішення питання щодо надання дозвільних документів.

Виправдання обмежень (тобто встановлення умов передачі) в даних випадках, як правило, пояснюється обов'язком держави щодо захисту національних інтересів, державної безпеки та особливого підходу у разі прогнозування ризику відхилення.

Також, важливим фактором є необхідність визначення чи є інформація загальнодоступною і звільняється від необхідності отримання дозвільного документа на міжнародну передачу чи інформація повинна бути під державним контролем.

У сфері науково дослідної роботи (особливо в наукових інститутах, спеціальних конструкторських бюро тощо) було б доцільно відокремити технологію (технічну допомогу), що підпадає під дозвільну систему, від фундаментальних наукових досліджень, що не підпадають під таку дозвільну систему, і, таким чином, не створювати умов для зазіхань на академічну свободу.

Такий підхід є цілком справедливим як для спроби встановити зв'язок між інформацією і відповідним товаром, що зазначений у контрольному списку, так і для відповіді на питання про те, чи можна вважати таку інформацію елементом технології, яка є чутливим компонентом для відповідного товару зі списку. Часто для того, щоб можна було ідентифікувати технологію як зазначену в списку, необхідно накопичувати різні порції інформації. Крім того, існує питання про те, чи можна вважати певний досвід саме досвідом «загального користування».

На практиці, проблеми здійснення контролю за нематеріалізованими передачами виникають, коли справа доходить до встановлення факту здійснення передачі (наприклад, на митниці) в галузі (трансграничного) використання сучасних електронних носіїв інформації. Ці ж складнощі виникають у випадку усної передачі досвіду в процесі обміну академічною інформацією.

Особливо проблематичною, з точки зору експортного контролю, є електронна передача технічних даних за допомогою сучасних носіїв та створює певні труднощі. Термін «експорт» має на увазі, у тому числі, фізичне перетинання кордону. Сучасні електронні пристрої надають можливість здійснення передачі незалежно від певного місцезнаходження, тому існуючі заходи не можуть привести до ефективного експортного контролю і тому такі заходи повинні бути деталь-

но розроблені, окремо обумовлені, та повинне бути погоджене загальне тлумачення термінології.

Існують складнощі і зі збереженням даних на серверах або в мережах, особливо якщо одержувач ще не визначений і якщо доступ до даних можливий без будь-яких подальших дій з боку «постачальника» (одержувач визначається після завантаження). Застосувати у цьому випадку «принцип передачі» (вивантаження) буде, імовірно, неможливо. Важливі аспекти в цьому контексті – час експорту і тлумачення терміну «експортер». Ще один момент – розходження між експортом і об'єктами загального користування (загальнодоступні, веб-сайти).

Спеціальні органи, що відповідають за експортний контроль, і митниці у випадках нематеріалізованої передачі не можуть здійснювати повний моніторинг відповідності наданим зобов'язанням. На цьому етапі власники технологій повинні знати про свою відповідальність щодо запобігання розповсюдженню інформації та нематеріалізованих технологій. Тому, окрім питань надання дозволів, особливо важлива необхідність підвищення поінформованості щодо здійснення передачі досвіду.

Таким чином, може бути цілком виправданим фокусування уваги структур, які відповідають за експортний контроль, на чуттєвих інститутах, університетах, галузях, які володіють технологією. Потенційна передача відповідної технології іноземним резидентам (поза або усередині країни) може мати такий же результат, що і матеріальна передача. Значення може мати не пункт такої передачі, а успіх ненавмисного відхилення. На мою думку, в даному випадку, ефективного контролю можна домогтися шляхом використання планів безпеки інформації і безпеки навчання. Спеціальні заходи і внутрішні програ-

ми можуть забезпечити необхідну надійність і відповідальність з боку потенційних чуттєвих джерел (включаючи відділи кадрів в установах, на підприємствах). Однак важливим питанням є питання про те, як визначити, чи задіяна чуттєва технологія як потенційний суб'єкт передачі.

У випадку співробітництва з вченими з інших країн є й інші можливості, наприклад, обов'язкова реєстрація, документування й інформування про суб'єкта досліджень і установи, які направляють учених. У виняткових випадках превентивні заходи можливі в ході процедури подачі заяви на візу. Однак, знову виникає питання щодо гарантування академічної свободи.

Одним із інструментів контролю може бути укладання угод про наукове співробітництво, в яких можуть бути викладені правила або процедури, що зменшать ризик нематеріалізованої передачі.

Окремим аспектом реалізації заходів експортного контролю нематеріалізованих передач є фізичний контроль такої передачі. За стандартною процедурою, правила експортного контролю застосовуються митними органами шляхом перевірки в ході митного оформлення. На момент фактичного експорту, самі товари перевіряються на підставі представлених документів. Такі заходи не працюють щодо каналів електронної передачі, тому що митниця в пункті відправлення не перевіряє дані, передані електронним шляхом. Хоча митниця могла б перевіряти експортні декларації, що представляються експортерами, митниця в пункті відправлення не може перевірити дані у випадку нематеріалізованої передачі.

Як наслідок, доводиться розглядати роль спостереження за інформаційними потоками. Теоретично, загальне спостереження за інформаційними потоками, в принципі,

можливе. Таке спостереження за характером аналогічне прослуховуванню, наприклад, прослуховуванню телефонних розмов, і вимагає дуже серйозного врахування конституційності таких заходів (через вимогу про конкретний зв'язок з кримінальними злочинами). Більш того, загальне спостереження за потоком даних буде мати як технічні, так і вартісні обмеження.

Проблема застосування правил митницею аналогічна і у зв'язку з усним розповсюдженням чуттєвих технологій. Наприклад, в галузі науки і досліджень технологія найчастіше передається шляхом усної передачі знань між особами, що беруть участь у цій передачі. Цей фактор також негативно впливає на застосування вимог дозвільної системи. У цьому випадку необхідно провести відмінність між цим видом поширення і експортом при передачі даних. Визначальний фактор тут – особиста передача технології або знань нерезидентів.

Часто, учасники передачі не інформовані про те, що роблять щось невірне або незаконно. Цим можна легко скористатися й отримати від них чуттєву інформацію. Основний захід, до якого відповідні органи влади можуть вдаватися для запобігання цьому, полягає в наданні повної інформації потенційно зацікавленим особам з метою підвищення їхньої поінформованості. Це може бути зроблено під час розгляду заяви на візу (в ході якого може здійснюватися аналіз ризиків можливого відхилення).

З огляду на складнощі, а інколи й неможливість моніторингу нематеріалізованого експорту, важливу роль відіграють заходи після його здійснення, тобто проведення розслідування випадків незаконних нематеріалізованих передач та накладення відповідних санкцій.

Так, можна використовувати обов'язкову реєстрацію і документу-

вання, що дозволяє перевірити чи виконують потенційні постачальники чуттєвих технологій свої юридичні зобов'язання (запровадити заходи з обов'язкового обліку). Цю можливість можна використовувати для передачі даних (журнали) і технічної допомоги (документація, протоколи). Також, внутрішні програми контролю можуть допомогти запобігти ненавмисному відхиленню. Так, адміністративні розслідування й інспекції (ліцензуючих або митних органів) повинні відігравати важливу роль у заходах для моніторингу зовнішньої торгівлі та платежів (аудит).

Фундаментальним компонентом застосування правил щодо нематеріалізованих передач є санкції (передбачені кримінальним та адміністративним правом) за недотримання вимог експортного контролю. Однак, в кращому випадку, вони мають лише превентивний вплив на «постачальника». Тут варто підкреслити роль системи внутрішніх програм контролю в компаніях, інститутах та установах, що можуть бути потенційними експортерами. На підприємствах, які постійно здійснюють експорт, такими внутрішніми програмами можуть бути системи внутрішньофірмового експортного контролю, які включатимуть заходи з контролю над нематеріалізованою передачею. Що стосується наукових установ, які працюють як в галузі фундаментальних досліджень, так і в галузі технологій, які підпадають під експортний контроль, шляхи вирішення проблеми нематеріалізованої передачі повинні бути більш гнучкими і, в той же час, комплексними (однак, це питання повинно бути предметом окремого дослідження). ■

Тетяна ВІДЗИГОВСЬКА,
Державна служба експортного контролю України

Куди йде експортний контроль?

Україні належить зробити вибір між «політикою кодексів» і «доктриною вільного продажу»

Ознайомлення з практикою експортного контролю в розвинутих країнах приводить до парадоксального висновку: про майже повну незалежність питання ефективності роботи відповідних служб від питання про їх же «інституційної організації». Національна служба експортного контролю з рівним успіхом (або неуспіхом) може виступати в ролі «інтегрованого» структурного підрозділу центрального органу виконавчої влади (міністерства), «автономної установи» при якому-небудь відомстві або повністю самостійним інститутом, підпорядкованим безпосередньо на уряд країни.

При цьому, функції державного експортного контролю у військово-технічній сфері і в області обігу продукції, послуг, технологій подвійного використання можуть об'єднуватися не тільки із задачами «загальногромадянського зовнішторнагляду» (який би переслідував суто економічні і гуманітарні цілі), але і з іншими повноваженнями. Серед них: валютний контроль (Росія), митний контроль, забезпечення акцизних зборів і нагляд за обігом підакцизних товарів взагалі (Великобританія), а також ціла низка інших «варіантів комплексування функцій», далеко не всі з яких відносяться до категорії зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, немає підстав говорити про можливість запозичення напри-

клад, європейського досвіду в інституційній організації експортного контролю. Це той випадок, коли «температуру заборотної води не можна зміряти за відсутністю такої» – якогось єдиного погляду на схему адміністративної організації цієї сфери діяльності і деталі формального розподілу юридичних зобов'язань в ній в рамках Європейського Союзу просто не існує. Ще більша строкатість панує в решті країн-орієнтирів (якими для України повинні бути визнані держави – учасники «клубу першого світу»: Organisation for Economic Co-operation and Development/Організації економічного співробітництва і розвитку – ОЕСП/OECD). Так, в деяких країнах – учасниках OESD, функції, які в Україні «одноосібно» виконує Державна служ-

ба експортного контролю (ДСЕК), покладаються відразу на декілька інстанцій, діяльністю яких «займається» різні міністерства (причому «координуючі структури вищого рівня» – міжвідомчі урядові комітети і комісії, etc. інколи відсутні).

Особливо показовий приклад США. Тут органи, що займаються (у числі інших обов'язків) експортним контролем, підлепорядковуються таким федеральним департаментам (міністерствам): закордонних справ (Державному департаменту США), оборони, юстиції (до складу останнього входить Alcohol, Tobacco, Firearms, and Explosives Bureau – ATF). Координація ж їх діяльності йде не через Кабінет Міністрів, а через Раду національної безпеки, здійснюючись досить слабо і випадково. Схожа ситуація і у Великобританії де контроль за експортом (у тому числі і оборонного характеру) у принципі здійснюється «домашнім міністерством» (статусний аналог в Україні – Державний Комітет) прибутків і митниць (HM Revenue & Customs – HMRC). Але в той же час – це і функція DESO (Defence Export Services Organisation – Організація служб оборонного експорту міністерства оборони Об'єднаного Королівства). Є і приклади протилежного роду: у Японії військово-експортний (рівно як і «загальноекспортний» контроль) цілком зосереджений у вельми нечисленному експортному бюро управління зовнішньої торгівлі Міністерства зовнішньої торгівлі і промисловості. Проте – всі ці країни входять в «білий список» Європейського Союзу – перелік найбільш «благонадійних» держав, відносно яких офіційно вважається, що вони «мають національні системи експортного контролю високого стандарту». Окрім самих країн – членів ЄС і вже згадуваних США і Японії, в «білий спи-

сок» входять лише Австралія, Канада, Нова Зеландія, Норвегія і Швейцарія.

Як бачимо, «інституційного стандарту організації експортного контролю» в рамках OECD і ЄС не існує. Що дійсно існує (в рамках Європейського Союзу), так це єдині процедури для контрольованих суб'єктів з взаємним визнанням цих процедур, які набули широкого поширення ще за часів формування «Єдиної торговельної політики «Спільного ринку». Результати контролю, проведеного митними, експортними і прикордонними службами будь-якої з країн – членів ЄС, а також видані на основі цього контролю документи, повинні визнаватися і іншими країнами («єдиний адміністративний документ» був введений ще з 1 січня 1988 р.).

Характерною особливістю експортного контролю в ЄС є те, що він лише частково обумовлений економічними причинами. У цьому сенсі можна вважати, що вся «Об'єднана Європа» успадковує британській традиції: контроль з «міркувань безпеки» над вивозом «стратегічних товарів» здійснюється у Великобританії ще з 1939 р. (в даний час «стратегічні товари» діляться на три категорії: «промисловий список», «список військового спорядження» і «список, що відноситься до ядерної енергії»).

В той же час, слід відзначити, що формальне включення продукту або технології в даний список не означає заборону на його експорт, а лише встановлює спеціальний режим ліцензування з боку HMRC. В інших західно- (а зараз – і східноєвропейських) країнах діють подібні системи.

Крім того (і це важливо), дійсно має місце єдина політика і практика діяльності більшості європейських експортно-контрольних служб. HMRC і ANCESIAC (Agentia Nationala de Control Exporturilor Strategice si al Interzicerii Armelor Chimice – ру-

мунський аналог ДСЕК України) можуть розрізнятися в деталях організації, ступені відкритості і масштабах діяльності. Але і та і інша орієнтуються на ідентичні «надзадачі», формульовані в міждержавних документах (наприклад, «Кодексі поведінки»).

Не менший по значенню чинник – абсолютно інше ніж в Україні інформаційне середовище довкола «спецекекспортної» діяльності. Наприклад, в Нідерландах підлягають щорічній публікації дані не тільки про те, хто, на підставі якої ліцензії, що, в яку країну і в якій кількості поставив – але і відомості: хто, на поставки чого, в якій кількості і в яку країну ліцензії не отримав (включаючи мотивування відмови). Ясно, що хоча дана акція сама по собі не має жодних юридичних наслідків (і взагалі не є юридично обов'язковою, формально будучи лише «проявом доброї волі уряду Нідерландів»), на практиці «амстердамська процедура» (близьку схему застосовує з 1999 р. і Великобританія) надзвичайно сприяє запобіганню ексцесам у області «небажаного експорту». Будь-яка «підозріла компанія», що дістала відмову, стає предметом загальної (від журналістських розслідувань, до оперативних заходів секретних служб) уваги. Більш того, високий рівень прозорості експортних операцій «критичного» і «делікатного» характеру сприяє тому, що бюрократичний апарат відноситься до можливості видачі ліцензій надзвичайно педантично.

Слід також згадати досвід Швейцарії, де власне правовий контроль над збройовим експортом тривалий час був недостатньо ефективний. До 1998 р. федеральне законодавство взагалі не передбачало покарання за фінансування незаконних операцій з продажу озброєнь (хоча безпосередньо торгівля зброєю без офіційного дозволу суворо переслідувалася). В

результаті відбувалися прямо-таки анекдотичні казуси (аж до «вилучення» \$1 млн. у представників чеченських повстанців нібито під поставку крупної партії легкого озброєння). Проте, Швейцарія Конфедерація цілком зберегла імідж країни з «майже бездоганною» репутацією в міжнародному збройовому бізнесі.

Велику роль тут зіграли «компенсуючі» політико-правові механізми: відповідно до традиції, що історично склалася, місцевий парламент має право втрутитися (і періодично втручається) в будь-яке питання, пов'язане із зброєю: аж до рішення, який зразок гвинтівки слід мати на озброєнні (звичайно подібні деталі є компетенцією міністра оборони або міністра виду збройних сил). «Дамоклів меч» необмеженого парламентського контролю (як ні парадоксально – це дещо нагадує радянську владу: немає такої проблеми в діяльності федеральної виконавчої влади Швейцарії, яку не міг би «перемкнути на себе» федеральний парламент), в поєднанні з низьким рівнем корупції, високою кваліфікацією і технічною оснащеністю контрольних служб в цілому виявилися сильнішими чинниками, ніж не тільки завжди можливі організаційні проблеми, але навіть і відверті правові ляпи в законодавстві.

Механізм парламентського контролю використовується і в інших країнах ОЕСД. Разом з тим, історично вироблені також механізми (закріплені частково законодавчо, а частково – «простою політичною традицією») забезпечення балансу між суперечливими вимогами «прозорості» і збереження конфіденційності. Зокрема, у Великобританії для розгляду щорічного звіту Кабінету міністрів про контроль над «стратегічним експортом» формується спеціальний комітет Палати общин. У Нідерландах

уряд на конфіденційній основі інформує парламентський комітет з питань оборони про всі заплановані продажі надмірних запасів озброєнь. Уряд Швеції консулюється з питань політики у області експортного контролю як з депутатами парламенту так і з представниками «незаконодавчої» громадськості (причому, хоча думка консультативної ради офіційно носить суто рекомендаційний характер, однак це не несхвалення контракту або пропозиції про надання ліцензії з його боку завжди веде до відмови від експортної операції).

Правда, при спробі навіть теоретично врахувати хоча б частину цього досвіду в українських реаліях, виникає вкрай серйозна проблема (про яку звичайно не люблять згадувати всі учасники процесу, але обговорення якої уникнути неможливо). А саме: ми повинні чесно визнати, що не менше 90% готової продукції, переважної частини послуг і значної кількості технологій, реалізованих на зовнішньому ринку українським ВПК за останні 13 років, ніколи не були б продані, якби розглядалися, як потенційний об'єкт «транспарентності». Більш того: навіть нинішні (достатньо скромні в глобальному масштабі), «військово-комерційні» успіхи України були б абсолютно неможливі, якби Київ накладав жорсткі політичні і гуманітарно-політичні обмеження «європейського зразка» на поставки і використання озброєння, військової техніки і «продукції подвійного призначення».

За прикладами далеко ходити не треба: якби національна система контролю над експортом діяла так, як вона діє зараз десять років тому, то знаменитого танкового «контракту Ісламабаду» в \$648 млн. просто не було б (нагадаю, що він реалізовувався в той час, когда США і ЄС все ще намагалися примусити – у тому числі і обмеженням

військово-технічної співпраці – Ісламську Республіку Пакистан до згорання своєї ядерної програми). Жорсткість вимог повинна відповідати якості товару, що поставляється, і наявності важелів впливу країни-постачальника в країні-імпортері. І якщо ви хочете продати на ринку танк Т-55 (розроблений в 1945 р. і випуск якого було припинено 20 років тому), то не повинні висувати замовнику умов в дусі, що реалізовані танки не можуть використовуватися для придушення протиурядових озброєних бунтів місцевого населення. Така умова може бути доречною, якщо поставляється Leopard ІІА5 – і то в рамках «безкоштовних» програм військової допомоги.

Таким чином легко помітити, що проблеми експортного контролю в Україні відносяться швидше не до «відладки механізму», а до концептуального вибору. До останнього часу Україна де-факто відчайдушно намагалася хоча б частково утриматися на позиції «вільного арсеналу для бідних» (і тоді законним експортом слід рахувати все те, що не порушує адміністративних і правових норм країн-експортерів, транзитерів і самих імпортерів). В той же час – «єдина Європа» все швидше схиляється до доктрини «всеосяжного контролю» (т.з. «система catch-all»), що враховує фактичне використання поставок, політичну і гуманітарну сторони контракту. Політика «всеосяжного контролю» з 1994 р. неухильно просувається в цілому ряді документів, які «політично зобов'язують» (а зараз вже – і юридично). Першим масштабним актом в напрямку стало введення режиму «Вассенаарської домовленості».

Вважається, що в осяжному майбутньому Україні треба приєднуватися до такої доктрини лише постільки, оскільки цього неможливо уникнути по зовнішньополітичних міркуваннях (як це і було у випадку з «режимом

ВД»). Зрозуміло, немає ніяких сумнівів, що Київ в змозі буквально за лічені роки збудувати таку систему контролю у сфері військово-технічної і «подвійної технологічної» співпраці, яка і в теорії і на практиці відповідає тиме існуючій європейській доктрині краще, ніж їй відповідає ряд власне європейських країн. В той же час – описаний крок рівнозначний добровільному знищенню залишків оборонної промисловості: зброї і «стратегічних технологій», заради яких потенційний замовник був би готовий пройти через «політичне прокрустове ложе», Україна фактично вже не має.

Те ж саме відноситься і до питання обміну інформацією. У разі надмірно активної співпраці «з системою експортного контролю на зовнішніх межах ЄС», більшість клієнтів українського ВПК вважатиме за краще звернутися до Росії або Білорусі. Зрозуміло, принципово відмовлятися від такої співпраці не можна – альтернативою стане перетворення України на «військово-торгівельного» (і не тільки) ізгоя. Проте, в той же час важливо не «схибити в іншу сторону»: наслідки такого коливання можуть бути не менш руйнівні.

Необхідно зважати і на те, що взяття на себе численних політичних зобов'язань у галузі нерозповсюдження і контролю веде не тільки до «упущеної вигоди», але і автоматично підвищує шанси України стати мішенню критики за справжнє (або уявне) порушення узятих на себе зобов'язань. Причому (як показує і вітчизняна і міжнародна практика) – цей сценарій є куди більш небажаним, ніж проста неучасть в тому або іншому договірному режимі. Навіть якщо йдеться про такі базові елементи глобальної системи військово-технологічного контролю, як Договір про нерозповсюдження ядерної зброї...

***

Проблема «євростандартизації» військово-експортного контролю в Україні є проблема перш за все політична, у меншій мірі – правова, і ні в якій мірі не організаційна. Існуюча модель організації ДСЕК, при незначних «структурних доробках», дозволяє ефективно забезпечити і вирішення завдань в режимі політики «Вільного арсеналу», і в режимі політики відповідності «кодексам поведінки». Інша справа, що менш за все вдосконалення потребує саме інституційна схема експортного контролю в Україні. Боротьба з корупцією, підвищення кваліфікаційного рівня, вдосконалення підзаконної нормативної бази, поліпшення організації допоміжних робочих органів і структурних підрозділів відносяться до числа тих задач, які повинні «перманентно стояти на порядку денному».

Що ж до «контрольної стратегії» в цілому, то питання, повторюся, не в тому – на що слід замінити ДСЕК? Проблема є ширшою і лежить в дещо іншій площині: по якій парадигмі розвиватиметься національна політика у області контролю над експортом? І відповідно – якою повинна бути національна система контролю над експортом (яка за визначенням не вичерпується адміністративним органом, що безпосередньо за цю задачу відповідає)? Проте, питання рівня: чи готові ми піти на зменшення обсягів продажу озброєння заради зменшення числа скандалів? – повинні знайти ясну (і документально оформлену) відповідь не всередині самої адміністративної системи контролю над експортом, а в стінах Верховної Ради України і резиденції глави держави. ■

Сергій ГОНЧАРОВ,
директор військових
і енергетичних програм
Центру оцінки політичних ризиків

Відповідальність за порушення у галузі експортного контролю

Оцінка ситуації в Україні

Система експортного контролю в Україні постійно перебуває під пильною увагою урядовців, представників міжнародних організацій, бізнесменів, експертів, журналістів, як один з наріжних каменів у фундаменті національної безпеки держави та красномовних показників цивілізованості країни. При цьому, якщо одні вважають, що в Україні вже створено досить ефективну, дієву та прозору систему експортного контролю, то інші вказують на її закритість, інертність, невідповідність європейським стандартам, "гнучкість" з точки зору можливості уникнення відповідальності за порушення вимог законодавства, тощо. До того ж, і в перших, і в останніх є безліч фактів та аргументів, які доводять слушність саме їх оцінки.

Дійсно, особливості та окремі прояви функціонування вітчизняної системи експортного контролю можуть надавати масу інформації для роздумів і аналізу. І висновки з цих роздумів будуть різними. В той же час, треба визнати, що час аналітичних пошуків, які базуються виключно на положеннях нормативно-правових актів та даних, опублікованих іноземними інституціями, відходить. Спробуємо оцінити роботу системи експортного контролю України по одному з важливих та досить красномовних критеріїв – запобіганню правопорушень та притягненню до відповідальності порушників законодавства у галузі державного експортного контролю. І хоча, звісно, кількість зафіксованих порушень не є єдиним індикатором ефективності системи експортного контролю, в той же час, сам характер, особливості, мотиви скоєння правопорушень, а також заходи щодо їх попередження та виявлення можуть чітко показати – чи діє в країні система експортного контролю чи не діє.

ПРО ЩО СВИДЧИТЬ СТАТИСТИКА?

Попри те, що поняття «порушення» і «відповідальність», і раніше існували у дискурсі нормативних актів з питань експортного контролю, практичного змісту вони набули лише з прийняттям Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», у якому вперше визначено конкретні види порушень (стаття 24 Закону), а також встановлено обсяг відповідальності для кожного з цих видів (стаття 25 Закону). За загальною логікою зазначеного закону порушення умовно діляться на більш важкі – відповідальність (розмір штрафних санкцій) за які встановлено у відсотках від вартості товару, при цьому максимальний розмір штрафу жодним чином не обмежується, та менш важкі порушення – за які розмір штрафу встановлено у певній кількості (від 100 до 1 000) не-

оподатковуваних мінімумів доходів громадян. В свою чергу останній тип порушень, відповідно до розміру встановленої законом відповідальності, можна додатково розділити іще на три категорії: 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Крім того, визначення розміру штрафу у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян Закон застосовує у тих випадках, коли важко встановити вартість товарів, які були об'єктом міжнародної передачі або коли порушення безпосередньо не пов'язані із передачею товарів (проведення переговорів без отримання у встановленому порядку висновку, несвоєчасне подання звітів про підсумки переговорів та ін.)

Говорячи про статистику порушень вимог законодавства в галузі державного експортного контролю необхідно брати до уваги, що така статистика стосується передусім порушень, які визначені Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», тобто вчинені юридичними особами, зареєстрованими Державною службою експортного контролю України у якості суб'єктів здійснення міжнародних передач контрольованих товарів. До цих статистичних даних не включено порушення, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, а також порушення, справи про які не можуть бути розглянуті Держекспортконтролем через встановлені нормативними актами часові обмеження, або ж ті, що були вчинені незареєстрованими у Держекспортконтролі суб'єктами підприємницької діяльності. Крім того, слід зазначити, що на цей час неможливо визначити певні тенденції в суто статистичних

показниках діяльності Держекспортконтролю щодо виявлення правопорушень, оскільки, до уваги беруться лише випадки правопорушень визначені Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання».

Якщо ж конкретно, то за останній час, Держекспортконтролем України проведено понад 20 розслідувань випадків порушень вимог законодавства в галузі державного експортного контролю, протягом 2004 року сума надходжень до державного бюджету у вигляді штрафів склала близько 125 тисяч гривень. При цьому, вже можна говорити про формування достатньо чіткої системи виявлення та фіксації правопорушення, його розслідування і притягнення правопорушника до відповідальності.

Статистика проведених Держекспортконтролем розслідувань засвідчує, що переважна більшість (понад 65%) порушень були пов'язані із проведенням переговорів щодо укладення зовнішньоекономічного договору (контракту) на експорт товарів військового призначення без отримання в установленому порядку висновку Держекспортконтролю, а також несвоєчасного подання звітів про підсумки проведення таких переговорів. При цьому розмір штрафних санкцій за такі порушення встановлено у розмірі 1 000 і 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян відповідно.

Водночас, найбільший внесок при формуванні загальної суми надходжень до державного бюджету, перерахованих у вигляді штрафів за порушення вимог законодавства в галузі державного експортного контролю, склали суми штрафів за порушення передбачені абзацом 2 статті 24 Закону – проведення діяльності, пов'язаної з міжнародними передачами товарів, без отримання в установленому порядку дозволу, висновку чи документа про гарантії.

НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВО- ПОРУШНИКІВ В СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО ЕКСПОРТ- НОГО КОНТРОЛЮ

Попередження і виявлення правопорушень в будь-якій сфері діяльності, насамперед, передбачає розуміння фону або підґрунтя здійснення правопорушень, їх об'єктивних та суб'єктивних причин, а також самої «психології» правопорушника – і, насамперед, з точки зору мотивації протиправної діяльності.

Як це не дивно, дані Державної служби експортного контролю України свідчать, що прагнення отримати матеріальні зиски не є першочерговою причиною порушень у сфері міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання. Досвід діяльності Держекспортконтролю України вказує, що у більшості випадків, причиною виявлених порушень став низький рівень правової свідомості суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Мається на увазі слабка загальна правова освіта, відсутність належних знань щодо вимог нормативних документів в галузі державного експортного контролю, а також недостатнє розуміння положень нормативно-правових актів щодо відповідальності за порушення цих вимог. Складається враження, що керівники підприємств просто не бажають «витрачати час на непотрібні формальності», або не розуміють наслідків подібного «спрошення» діяльності в сфері міжнародних передач чутливої продукції.

Більш того, в деяких випадках можна казати і про відсутність свідомого прагнення діяти виключно в межах чинного законодавства. Нажаль, дуже часто заходи експортного контролю (в тому числі, і ті, що стосуються запобігання порушенням вимог законодавства) сприймаються керівниками підприємств як зайва перешкода на шляху успішної комерційної діяльності. При цьому, низька увага до

діяльності структурних підрозділів, які займаються на підприємствах питаннями експортного контролю, низьке матеріально-технічне забезпечення цих підрозділів та формальний підхід до їхньої діяльності зрештою призводять до серйозних порушень в галузі державного експортного контролю. А в подальшому, як наслідок, наносить суттєвих збитків як національним інтересам держави, так і бізнесовій діяльності самих експортерів.

Так, на одному з потужних виробничих підприємств, наділених повноваженнями на здійснення міжнародних передач товарів військового призначення власного виробництва, під час планування заходів, пов'язаних з проведенням переговорів щодо укладення зовнішньоекономічного контракту на експорт товарів військового призначення, керівником підрозділу, відповідального за дотримання вимог законодавства в галузі державного експортного контролю було висловлене застереження, щодо можливості проведення таких переговорів виключно на підставі позитивного висновку Держекспортконтролю. Зазначене застереження було проігнороване керівництвом підприємства, що зрештою призвело до правопорушення, а в подальшому до накладення на підприємство стягнення у розмірі 1 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (17 000 грн.). Водночас, сплативши до держбюджету вказану суму, та отримавши у встановленому порядку дозвіл Держекспортконтролю, підприємство все ж таки реалізувало укладений контракт.

Інше підприємство, в аналогічній ситуації зазнало фінансових збитків, заплативши штраф, а в подальшому ще й втратило вигідний контракт, оскільки, як виявилось, підприємство не мало необхідних для цього повноважень. Фактично, ігнорування керівництвом підприємства досить простих механізмів здійснення діяльності в галузі експорту товарів військового призначення та подвійного використання призвело до значних матеріальних збитків, а також завдало шкоди бізнесовому іміджу вказаної компанії.

Особливе занепокоєння викликає ситуація, що склалася у сфері передачі нематеріальних товарів. На сьогоднішній день, за здійснення міжнародної передачі матеріального товару (демільтаризована автомобільна техніка) без отримання відповідного дозволу Держекспортконтролем винесено лише одну постанову про накладення штрафу. В той же час встановлено щонайменше п'ять випадків надання послуг у сфері розроблення або обслуговування підконтрольних товарів без отримання у встановленому порядку дозволу Держекспортконтролю.

Характерною особливістю цих порушень є те, що підприємства-експортери регулярно й у повній відповідності до вимог законодавства подавали заяви та отримували дозвільні документи на право експорту послуг у тих випадках, коли об'єкти (вироби, пристрої та обладнання) направлялись для обслуговування на підприємство, а після такого обслуговування повертались іноземному замовнику. В той же час, ті ж експортери повністю ігнорували вимоги законодавства щодо необхідності отримання дозвільних документів на експорт послуг у тих випадках, коли обслуговування здійснювалось бригадами фахівців підприємства з виїздом на територію замовника.

Очевидно, що у разі коли товар фізично не перетинає кордону і відповідно не потребує митного оформлення, для якого необхідне надання дозвільного документа, підприємства не вважають за необхідне звертатись до Держекспортконтролю за отриманням дозволу. Хоча, відповідно до статті 1 Закону України «Про міжнародні передачі товарів військового призначення та подвійного використання» послуга також є товаром, міжнародні передачі якого здійснюються на підставі дозволу. Виходить, що керівники підприємств експортерів просто намагаються зменшити матеріальні та часові витрати, необхідні для отримання відповідного дозвільного документу і сподіваються, що передача нематеріального товару може залишитись непоміченою.

НА ЧАСІ – УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ

Досвід практичної діяльності у галузі виявлення та припинення порушень засвідчує, нажаль, недосконалість законодавства у галузі протидії порушенням вимог законодавства в галузі державного експортного контролю.

Так відповідно до діючого законодавства положення статей 24, 25 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» неможливо застосувати до підприємств, які не пройшли реєстрацію у Держекспортконтролю і не є суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів. Відповідно до діючого законодавства такі суб'єкти підприємницької діяльності несуть відповідальність у встановленому законом порядку. Тобто до службових осіб цих підприємств може бути застосовано кримінальну відповідальність, відповідно до статті 333 Кримінального кодексу України. При цьому необхідно зауважити, що санкція, передбачена згаданою статтею, носить порівняно м'який характер і у судовій практиці зазвичай застосовується у вигляді штрафу, розмір якого визначено у діапазоні від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (згадаємо, що Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» встановлює набагато суворіші штрафи – до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). І хоча статтею 333 Кримінального кодексу України передбачено й більш суворі покарання у вигляді обмеження та навіть й позбавлення волі, суди, в основному, їх не застосовують, вочевидь не вбачаючи у подібних злочинах суттєвої суспільної небезпеки. Фактично, створюється ситуація, за якої

підприємства-правопорушники уникають суворого покарання, встановленого Законом. Тобто, не зареєструвався – і відповідальність за правопорушення зменшується – мабуть такий порядок покарання винних у незаконних передачах товарів військового призначення та подвійного використання ще занадто демократичний для України, де далеко до всеохоплюючої правової сумлінності.

Іншим вузьким місцем сучасного законодавства в сфері передачі чутливої продукції можна назвати відсутність диференціації штрафів, що позбавляє Держекспортконтроль можливості, під час винесення рішень про накладення штрафів, враховувати характер вчинених порушень, умисність чи неумисність скоєного, ступінь важкості завданої порушенням шкоди та прагнення підприємства до усунення порушень, виправлення ситуації. Враховуючи, що основною задачею Держекспортконтролю є попередження правопорушень, мінімізація завданих порушенням збитків, відсутність диференціації штрафів практично унеможлиблює взаємодію з підприємствами в цій галузі, що, у свою чергу, позбавляє Держекспортконтроль можливості своєчасного та адекватного реагування.

Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення на посадовців Держекспортконтролю також покладені обов'язки по складенню протоколів про адміністративні правопорушення. Водночас, оскільки законодавством не встановлено інших термінів для накладення адміністративного стягнення, ніж самим кодексом (2 місяці з моменту вчинення порушення) складення та своєчасне застосування передбачених законодавством санкцій просто неможливе.

Практичний досвід діяльності у сфері правозастосування вказує основні напрямки, в яких необхідно здійснювати реформування законодавства в галузі державного експортного контролю.

- введення диференціації покарань за порушення вимог законодавства в галузі державного експортного контролю;

- законодавче розширення можливостей для застосування покарань, не пов'язаних із фінансовими стягненнями (скасування реєстрації, тимчасове обмеження у праві на здійснення міжнародних передач тощо);
- підвищення персональної відповідальності керівників та відповідальних працівників підприємств, зокрема через встановлення спеціального терміну для накладення адміністративного стягнення.

Запропоновані зміни дозволять зменшити негативні наслідки безвідповідального менеджменту на державних підприємствах. Адже не секрет, що більшість підприємств, передовсім виробників, які задіяні у ВТС, повністю або частково перебувають у державній власності. Загально відомим є також той факт, що фінансовий стан та рівень завантаження виробничих потужностей таких підприємств залишає бажати кращого. Тому застосування передбачених діючим на сьогоднішній день Законом санкцій призведе до зупинки, фактичного знищення високотехнологічних виробництв і завдасть шкоди в першу чергу державі.

З іншого боку, розширення практики застосування стягнень нефінансового характеру надасть додаткові важелі у боротьбі з порушеннями вимог законодавства в галузі державного експортного контролю, особливо у випадках, коли порушення набувають системного характеру.

Крім того, посилення персональної відповідальності керівників та відповідальних працівників підприємств сприятиме формуванню виваженого ставлення до вимог законодавства в галузі державного експортного контролю, посиленню правової культури. ■

Сергій РЯБОВ,
Державна служба
експортного контролю України

Михайло САМУСЬ,
Центр досліджень армії,
конверсії та роззброєння

Повноваження органів влади у сфері експортного контролю

та обмін інформацією у процесі його здійснення

Почати варто з нагадування, що законодавчі основи державної політики в галузі державного експортного контролю (ДЕК) визначає Верховна Рада України. Загальне ж керівництво державною політикою в галузі ДЕК відповідно до Конституції України здійснює Президент України. При цьому Рада національної безпеки і оборони України (РНБОУ) координує діяльність та здійснює контроль за діями органів виконавчої влади в галузі державного експортного контролю, а Кабінет Міністрів України забезпечує здійснення державної політики в галузі державного експортного контролю.

Реалізацію державної політики в галузі державного експортного контролю забезпечують спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю, а також міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, уповноважені згідно із законодавством здійснювати заходи в галузі державного експортного контролю. Зазначені органи виконавчої влади можуть також залучати до участі в здійсненні заходів державного експортного контролю інші центральні органи виконавчої влади, представництва України за кордоном та юридичних осіб, діяльність яких безпосередньо не пов'язана з державним експортним контролем, за згодою їх керівників.

Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю безпосередньо або спільно з іншими центральними органами виконавчої влади сприяє здійсненню діяльності, пов'язаної з міжнародною пе-

редачею товарів, коли це відповідає національним інтересам, передусім завдяки створенню нових і збереженню існуючих робочих місць у галузі високих технологій, або обмежує чи забороняє провадження такої діяльності в разі, коли це суперечить національним інтересам України, її міжнародним зобов'язанням, цілям боротьби з тероризмом, а також у разі коли є підстави вважати, що зазначені товари належать до зброї масового знищення чи призначені для створення такої зброї, засобів її доставки, або за відсутності належних гарантій (зобов'язань) щодо кінцевого використання товарів.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Варто відзначити, що частиною 1 статті 6 Закону визначено, що «законодавчі основи державної політики в галузі державного експортного контролю визначає Верховна Рада України». Держав-

на політика в галузі державного експортного контролю є складовою частиною державної політики України. Зокрема, статтею 85 Конституції України передбачено, що визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики держави належить до повноважень Верховної Ради України. Реалізація цих повноважень Верховною Радою України здійснюється шляхом прийняття відповідних законів.

ГЛАВА ДЕРЖАВИ

Крім того, частиною 2 статті 6 Закону визначено, що «загальне керівництво державною політикою в галузі державного експортного контролю відповідно до Конституції України здійснює Президент України». При цьому пункти 1, за змістом пункту 17 статті 106 Конституції України Президент України є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, а тому функція забезпечення державної незалежності та національної безпеки держави є одним з пріоритетних напрямів його діяльності. Це підтверджується широкими повноваженнями глави держави в цій сфері, які в загальних рисах окреслені у статті 106 Конституції і деталізовані в чинному законодавстві.

За Конституцією Президент України здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави. Це означає, що саме йому підпорядковані військові формування, органи, які забезпечують недоторканість державного кордону України і безпеку органів державної влади та посадових осіб, підрозділи, що здійснюють розвідувальну і контррозвідувальну діяльність тощо. За посадою Президент очолює Раду національної безпеки і оборони України, формує її персональний склад, головує на її засіданнях і оформлює своїми указами рішення, прийняті на цих засіданнях. Згідно з 106 статтею Конституції України повноваження глави держави у сфері міжна-

родних відносин передбачають, що Президент України разом з Урядом вживають заходів щодо забезпечення виконання міжнародних договорів України. При цьому до повноважень Президента України належить фактично формування всієї «виконавчої вертикалі» влади та контроль стану виконавської дисципліни в державі.

Указом Президента України від 27 грудня 2001 р. № 1265 була створена Державна служба експортного контролю України, а Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 342 затверджене відповідне Положення про цю службу, в якому визначено, що Держекспортконтроль України є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Крім того, відповідно до положення 106 статті Конституції України про право створювати консультативні дорадчі та інші допоміжні органи і служби відповідним Указом Президента України 4 лютого 1999 р. було створено Комітет з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю при Президентові України. Варто зазначити, що частиною 3 статті 6 Закону визначені повноваження Ради національної безпеки і оборони України в галузі експортного контролю, а саме: «Рада національної безпеки і оборони України координує діяльність та здійснює контроль за діями органів виконавчої влади в галузі державного експортного контролю».

РАДА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Повноваження Ради Національної безпеки і оборони України визначені Конституцією України, Законом України від 5 березня 1998 року N 183/98-ВР «Про Раду національної безпеки і оборони України» та Тимчасовим положен-

ням про Раду національної безпеки і оборони України, затвердженим Указом Президента України від 30 серпня 1996 року № 772/96. Відповідно до статті 107 Конституції України Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України, координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, таким чином її повноваження поширюються і на сферу експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання.

Функції та компетенція Ради національної безпеки і оборони України визначені в Законі України від 5 березня 1998 року N 183/98-ВР «Про Раду національної безпеки і оборони України», зокрема визначено, що до функцій Ради належить координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час; координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України. Відповідно до цих функцій Рада національної безпеки і оборони України розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які належать до сфери національної безпеки і оборони, у тому числі і щодо експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання, та подає відповідні пропозиції Президентові України; здійснює поточний контроль діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, у тому числі і Державної служби експортного контролю України, подає Президентові України відповідні висновки

та пропозиції; ініціює розроблення нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони, узагальнює практику їх застосування та результати перевірок їх виконання. А рішення Ради національної безпеки і оборони України вводяться в дію указами Президента України.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Законодавчо також визначені і повноваження Кабінету міністрів України у галузі експортного контролю. Згідно з Конституцією України Кабінет міністрів є вищим органом у системі органів виконавчої влади, яку складають центральні і місцеві органи виконавчої влади. До цієї системи входить і Державна служба експортного контролю України. Як вищий колегіальний орган Кабінет міністрів здійснює владу як безпосередньо, так і через органи виконавчої влади, спрямовуючи та контролюючи їх діяльність. Визнання Кабінету міністрів України вищим органом у системі органів виконавчої влади закономірно передбачає вирішення органів нижчого рівня, оскільки ієрархічність структурного устрою є органічною властивістю будь-якої цілісної соціальної системи. Відповідно до Конституції України система органів виконавчої влади охоплює разом з вищим органом також центральні і місцеві органи виконавчої влади, зафіксовані Конституцією.

Кабінет міністрів України є органом, який передусім здійснює виконання законів Верховної Ради України та нормативних актів Президента України. Зміст функцій і повноважень Кабінету міністрів України визначено у статті 116 Конституції України, до яких, зокрема належать такі повноваження: забезпечення державного суверенітету й економічної самостійності України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Консти-

туції і законів України, актів Президента України, спрямовання і координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади. При цьому Кабінет міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання, зокрема видано ряд постанов і розпоряджень, які регулюють ті чи інші питання експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання.

Законом визначені також і повноваження спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю – Держекспортконтролю, а також міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, уповноважених згідно із законодавством здійснювати заходи в галузі державного експортного контролю, а саме: «реалізацію державної політики в галузі державного експортного контролю забезпечують спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю, а також міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, уповноважені згідно із законодавством здійснювати заходи в галузі державного експортного контролю. Зазначені органи виконавчої влади можуть також залучати до участі в здійсненні заходів державного експортного контролю інші центральні органи виконавчої влади, представництва України за кордоном та юридичних осіб, діяльність яких безпосередньо не пов'язана з державним експортним контролем, за згодою їх керівників».

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ

Спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю є Державна служба експортного контролю України, яка утворена Указом Президента України від

27 грудня 2001 року № 1265 як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує реалізацію державної політики експортного контролю. Положення про Державну службу експортного контролю України затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 342. Ним, зокрема, визначені завдання Держекспортконтролю, які полягають, перш за все, в участі у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері державного експортного контролю щодо забезпечення захисту інтересів національної безпеки, виконанні міжнародних зобов'язань України, пов'язаних з нерозповсюдженням зброї масового знищення, засобів її доставки та обмеженням передач звичайних видів озброєння, зміцнення міжнародного авторитету України; реалізації заходів, спрямованих на встановлення та забезпечення державного контролю за здійсненням міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання, контролю за використанням цих товарів у заявлених цілях. Положенням визначені повноваження Держекспортконтролю України, його права. Положенням передбачено, що Держекспортконтроль України відповідно до покладених на нього завдань, зокрема готує пропозиції щодо формування державної політики у сфері державного експортного контролю та забезпечує її реалізацію; розробляє разом з відповідними міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади основні напрями розвитку системи державного експортного контролю, пропозиції щодо вдосконалення цієї системи та вносить їх у встановленому порядку на розгляд Президентів України і Кабінету міністрів України; розробляє та здійснює відповідно до законодавства України заходи із забезпечення захисту інтересів держави під час здійснення суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю, а також заходи щодо

недопущення використання таких товарів у терористичних та інших протиправних цілях; готує разом із заінтересованими міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади списки товарів, міжнародні передачі яких підлягають державному експортному контролю, вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України та забезпечує перегляд цих списків у встановленому порядку; проводить у встановленому порядку експертизу в галузі державного експортного контролю; у встановленому порядку видає суб'єктам здійснення міжнародних передач товарів дозволу (висновки) на право здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю, та проведення переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про здійснення міжнародних передач зазначених товарів, вирішує питання щодо скасування, тимчасового припинення, продовження дії цих дозволів (висновків); відповідно до законодавства видає після проведення експертизи у сфері державного експортного контролю міжнародні імпорتنі сертифікати та інші документи, які містять державні гарантії щодо використання товарів у заявлених цілях, вирішує питання про відкликання таких гарантій; реєструє в установленому порядку суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю; здійснює державну атестацію систем внутрішньофірмового експортного контролю, створених суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів, та видає свідоцтва про таку атестацію; притягає у випадках і порядку, передбачених законом, до відповідальності суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів за порушення вимог законодавства в галузі державного експортного контролю; здійснює заходи щодо запобігання порушенням у сфері експортного контролю, у тому числі контролює використання у за-

явлених цілях товарів, що підлягають державному експортному контролю, веде облік юридичних осіб, громадян України та їх іноземних партнерів, які під час здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю, порушили законодавство України, міжнародні договори України; контролює додержання вимог законодавства України про державний експортний контроль, виконання міжнародних зобов'язань України під час здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю; бере участь у встановленому порядку у розвитку співробітництва у сфері державного експортного контролю з відповідними органами іноземних держав, а також у роботі міжнародних організацій та міжурядових органів; готує та узгоджує в установленому порядку пропозиції щодо надання суб'єктам здійснення міжнародних передач товарів повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, веде облік суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів, яким надано такі повноваження, видає їм відповідні документи, що це підтверджують, забезпечує контроль за використанням наданих повноважень та готує пропозиції щодо їх зупинення, скасування; готує відповідно до законодавства пропозиції з укладання, денонсації міжнародних договорів України, в межах своєї компетенції укладає міжнародні договори України міжвідомчого характеру, забезпечує виконання зобов'язань України за міжнародними договорами.

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Указом Президента України від 20 березня 2002 року № 276 «Про розмежування повноважень центральних органів

виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами» визначені повноваження, загальні для центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами, у тому числі і в частині експортного контролю за здійсненням міжнародних передач товарів, які підлягають державному експортному контролю, та використанням цих товарів у заявлених цілях, розмежовано повноваження між цими органами. До таких органів належать Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство оборони України, Міністерство промислової політики України, Служба безпеки України, Державна служба експортного контролю України, Національне космічне агентство України, Державна митна служба України.

Питання взаємодії центральних органів виконавчої влади при здійсненні державного контролю за міжнародними передачами товарів спеціального призначення регулюються Положенням про взаємодію Державної служби експортного контролю України, Служби безпеки України та Державної митної служби України при здійсненні державного контролю за міжнародними передачами товарів спеціального призначення, затвердженим наказом Державної служби експортного контролю України, Служби безпеки України, Державної митної служби України від 5 червня 2003 р. № 135/222/386, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 6 червня 2003 р. за N 456/7777. Це Положення визначає основні напрями та порядок взаємодії цих органів виконавчої влади при здійсненні державного контролю з метою проведення необхідних заходів для забезпечення передбаченого законодавством порядку експорту, імпорту, реекспорту, тимчасового вивезення й тимчасового ввезення, транзиту територією України товарів спеціального призначення та їх

використання, попередження і припинення правопорушень у цій сфері. Взаємодія здійснюється за такими основними напрямками:

- проведення експертиз у галузі державного експортного контролю стосовно товарів, а також суб'єктів підприємницької діяльності;
- розробка та погодження проектів нормативно-правових актів з питань державного експортного контролю у сфері криптографічного та технічного захисту інформації, а також у сфері, пов'язаній із спеціальними технічними засобами;
- проведення аналізу пропозицій держав – учасниць міжнародних режимів експортного контролю стосовно внесення змін і доповнень до контрольних списків міжнародних організацій, членом яких є Україна, та участь у формуванні пропозицій до вказівок делегаціям України, а також засіданням робочих органів цих організацій;
- розгляд, підготовка та здійснення обміну між сторонами, що взаємодіють, інформаційними матеріалами щодо додаткових критеріїв, за якими посадові особи митних органів можуть приймати рішення про можливість належності товарів до товарів спеціального призначення;
- проведення спільних заходів у галузі експортного контролю;
- вивчення проблем профілактики правопорушень у сфері кінцевого використання товарів спеціального призначення, розробка пропозицій та заходів щодо їх попередження;
- узагальнення підсумків спільних заходів, а також спільна розробка нових видів діяльності та форм взаємодії.

Положення коментованої статті Закону щодо права органів виконавчої влади при здійсненні заходів державного експортного контролю залучати до участі в цьому інші центральні органи виконавчої влади, представництва України за кордоном та юридичних осіб, діяльність

яких безпосередньо не пов'язана з державним експортним контролем, за згодою їх керівників, як встановлює право одних, так і встановлює обов'язок інших брати участь в державному експортному контролі за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання.

Законом чітко визначені повноваження спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю (Держекспортконтролю) в галузі державного експортного контролю, а саме: «спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю безпосередньо або спільно з іншими центральними органами виконавчої влади сприяє здійсненню діяльності, пов'язаної з міжнародною передачею товарів, коли це відповідає національним інтересам, передусім завдяки створенню нових і збереженню існуючих робочих місць у галузі високих технологій, або обмежує чи забороняє провадження такої діяльності, коли це суперечить національним інтересам України, її міжнародним зобов'язанням, цілям боротьби з тероризмом, а також коли є підстави вважати, що зазначені товари належать до зброї масового знищення чи призначені для створення такої зброї, засобів її доставки, або за відсутності належних гарантій (зобов'язань) щодо кінцевого використання товарів».

У зазначеному абзаці коментованої статті Закону ставиться завдання спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю, тобто Держекспортконтролю України, сприяти здійсненню діяльності, пов'язаної з міжнародною передачею товарів, коли це відповідає національним інтересам, або обмежувати чи забороняти провадження такої діяльності, коли це суперечить національним інтересам України, її міжнародним зобов'язанням, цілям боротьби з тероризмом, а також коли є підстави вважати, що зазначені товари на-

лежать до зброї масового знищення чи призначені для створення такої зброї, засобів її доставки, або за відсутності належних гарантій (зобов'язань) щодо кінцевого використання товарів. Таким чином можна зробити висновок, що головною метою державного експортного контролю, є відповідність міжнародних передач товарів національним інтересам України, як держави. Закон України «Про основи національної безпеки України» дає таке визначення «національним інтересам», як життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

На виконання положень статті 6 Закону Кабінетом міністрів України у порядку здійснення державного контролю за міжнародними

передачами товарів військового призначення, затвердженому постановою уряду від 20 листопада 2003 р. № 1807, визначено, що:

«Не допускається експорт окремих товарів до держав, стосовно яких Радою Безпеки ООН встановлено ембарго на їх експорт, а також у разі коли за результатами експертизи в галузі державного експортного контролю є підстави вважати, що вони призначені для:

- створення зброї масового знищення чи засобів її доставки;
- використання у терористичних або інших протиправних цілях;
- використання в діяльності, пов'язаній із створенням ядерних вибухових пристроїв, або в діяльності, пов'язаній з ядерним паливним циклом, яка не перебуває під гарантіями МАГАТЕ;
- використання в діяльності, пов'язаній з придбанням, створенням, накопиченням або застосуванням хімічної зброї як засобу ведення війни;
- використання в діяльності, пов'язаній з придбанням, створенням,

накопиченням або застосуванням збудників захворювань (патогенів) і токсинів як бактеріологічної (біологічної) та токсинної зброї чи її складових частин».

Крім того, Кабінетом міністрів України постановою від 28 січня 2004 р. № 86, визначено, що:

«Не допускається експорт окремих товарів до держав, стосовно яких Радою Безпеки ООН установлено ембарго на їх експорт, а також у разі коли за результатами експертизи в галузі державного експортного контролю є підстави вважати, що вони призначені для:

- створення зброї масового знищення чи засобів її доставки;
- використання у терористичних або інших протиправних цілях;
- використання в діяльності, пов'язаній із створенням ядерних вибухових пристроїв, або в діяльності, пов'язаній з ядерним паливним циклом, яка не перебуває під гарантіями МАГАТЄ;
- використання в діяльності, пов'язаній з придбанням, створенням, накопиченням або застосуванням хімічної зброї як засобу ведення війни;
- використання в діяльності, пов'язаній з придбанням, створенням, накопиченням або застосуванням збудників захворювань (патогенів) і токсинів як бактеріологічної (біологічної) та токсичної зброї чи її складових частин.

При цьому експорт та тимчасове вивезення з України, імпорту та тимчасове ввезення в Україну товарів, зазначених у частині першій списку товарів, що можуть бути використані у створенні хімічної зброї, допускається у разі коли вони використовуються:

- 1) у промислових, сільськогосподарських, дослідних, медичних, фармацевтичних або інших мирних цілях;
- 2) у захисних цілях, які безпосередньо пов'язані із захистом від токсичних хімікатів та захистом від хімічної зброї;
- 3) у військових цілях, які не пов'язані із застосуванням хімічної зброї і не

залежать від використання токсичних властивостей хімікатів як засобів ведення війни;

- 4) у правоохоронних цілях, в тому числі для боротьби із заворушеннями в країні;
- 5) в інших цілях, не пов'язаних з придбанням, створенням, накопиченням або застосуванням хімічної зброї як засобу ведення війни.

Експорт та тимчасове вивезення з України, імпорту та тимчасове ввезення в Україну товарів, зазначених у частині першій списку товарів, що можуть бути використані у створенні бактеріологічної (біологічної) та токсичної зброї, допускається тільки у разі коли вони призначені для профілактичних, захисних та інших мирних цілей і не пов'язані з придбанням, створенням, накопиченням або застосуванням збудників захворювань (патогенів) та токсинів як бактеріологічної (біологічної) та токсичної зброї або складових частин такої зброї.

Експорт спеціально спроектованого обладнання, призначеного для виробництва товарів, зазначених у списку товарів, що можуть бути використані у створенні ракетної зброї (категорія I), як правило, не допускається, за винятком випадків, передбачених керівними принципами міжнародного режиму контролю за ракетними технологіями».

ОБМІН ІНФОРМАЦІЄЮ У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ

Згідно з законодавчими актами України, спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю має право отримувати безоплатно від інших органів виконавчої влади, суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів інформацію, необхідну для здійснення повноважень у галузі державного експортного контролю, використовувати її та здійснювати міжнародний обмін цією інформацією.

Інформація про міжнародні передачі товарів, отримана органами, що здійснюють державний експортний контроль, від органів виконавчої влади, суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів та в рамках міжнародного обміну такою інформацією, використовується виключно в цілях експортного контролю і захисту національних інтересів.

Обмін інформацією, пов'язаною з міжнародними передачами товарів, з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями не повинен суперечити законодавству України, її національним інтересам.

Зокрема, вищезгаданим Законом передбачені саме такі найбільш суттєві права Держекспортконтролю та інших державних органів, що здійснюють заходи в галузі експортного контролю, щодо отримання та використання інформації:

1. Безоплатність отримання інформації;
2. Отримання інформації, необхідної для здійснення повноважень в галузі державного експортного контролю, від:
  - суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів;
  - інших органів виконавчої влади;
  - в рамках міжнародного обміну такою інформацією;
  - використання отриманої інформації виключно в цілях експортного – контролю і захисту національних інтересів;
  - здійснення міжнародного обміну інформацією, пов'язаною з міжнародними передачами товарів, з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями;
  - забезпечення дотримання законодавства України та її національних інтересів під час здійснення міжнародного обміну інформацією.

При цьому безоплатність отримання інформації передбачає, що будь-який орган виконавчої влади чи суб'єкт здійснення міжнародних передач товарів повинні відповідно до встановленого порядку безоплатно надавати інформацію, необхідну для здійснення повноважень в галузі державного експортного контролю.

Отримання інформації, необхідної для здійснення повноважень в галузі державного експортного контролю від суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів, залежить від конкретного етапу здійснення таких передач, а саме: реєстрації суб'єктів, отримання суб'єктами відповідних повноважень, державної атестації створених суб'єктами систем внутрішньофірмового експортного контролю, проведення суб'єктами переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про експорт товарів військового призначення та подвійного використання, отримання суб'єктами дозволів (висновків) чи міжнародних імпорتنних сертифікатів, використання суб'єктами зазначених дозволів (висновків).

На етапі реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності як суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів відповідно до статті 12 Закону обмін інформацією здійснюється шляхом подання зазначеним суб'єктом до Держекспортконтролю відомостей та документів, необхідних для попередньої експертизи товарів, їх ідентифікації, визначення умов здійснення міжнародних передач таких товарів до конкретних держав та особливостей здійснення таких передач, а також реєстрації суб'єкта як суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів. Перелік документів визначено постановою Кабінету Міністрів України від 15.07.97 № 767 «Про затвердження Положення про порядок проведення експертизи в галузі державного експортного контролю» (з наступними змінами і доповненнями).

Варто зазначити, що на етапі отримання повноважень на право експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, обмін інформацією здійснюється шляхом подання зазначеним суб'єктом до Держекспортконтролю відомостей та документів, необхідних для здійснен-

ня відповідного міжвідомчого узгодження можливості надання суб'єкту зазначених повноважень.

Для отримання такої інформації відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України на підставі статті 13 Закону, суб'єкт надає до Держекспортконтролю визначені Кабінетом Міністрів України документи, визначені постановою Кабінету Міністрів України від 08.06.98 № 838 «Про затвердження Положення про порядок надання суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю» (з наступними змінами і доповненнями).

На етапі державної атестації створених суб'єктами систем внутрішньофірмового експортного контролю обмін інформацією здійснюється шляхом подання зазначеним суб'єктом до Держекспортконтролю відомостей та документів, необхідних для прийняття рішення про можливість такої атестації.

Для отримання такої інформації відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України на підставі статті 14 Закону, суб'єкт надає до Держекспортконтролю документи, визначені постановою Кабінету Міністрів України від 17.07.03 № 1080 «Про затвердження Порядку державної атестації системи внутрішньофірмового експортного контролю, створеної суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів».

Слід пам'ятати, що на етапі проведення суб'єктами переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про експорт товарів військового призначення та подвійного використання, обмін інформацією здійснюється шляхом подання суб'єктом до Держекспортконтролю відомостей та документів, необхідних для прийняття рішення про можливість видачі такому суб'єкту позитивного висновку на право проведення таких переговорів. Для отримання такої інформації відповідно до порядку, встановленого Кабінетом міністрів України на підставі статті 18 Закону, суб'єкт надає до Держекспортконтролю документи, визначені постановою Кабінету Міністрів України від 04.02.98 № 125 «Про затвердження Положення про порядок державного контролю за проведенням переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про здійснення міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання».

На етапі отримання суб'єктами дозволів або висновків чи міжнародних імпорتنих сертифікатів обмін інформацією здійснюється шляхом подання суб'єктом до Держекспортконтролю відомостей та документів, необхідних для прийняття рішення про можливість видачі такому суб'єкту дозволів на право експорту, імпорту товарів, висновків на право тимчасового вивезення, ввезення чи транзиту товарів, або надання суб'єкту імпортного сертифікату.

Для отримання такої інформації на підставі статей 8 та 16 Закону суб'єкт надає до Держекспортконтролю документи, визначені постановами Кабінету міністрів України від 27.05.99 № 920 «Про затвердження Положення про порядок надання гарантій та здійснення державного контролю за виконанням зобов'язань щодо використання у заявлених цілях товарів, які підлягають державному експортному контролю», від 20.11.03 № 1807 «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення», від 28.01.04 № 86 «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання».

На етапі використання суб'єктами дозволів або висновків на право проведення суб'єктами переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів чи контрактів про експорт товарів військового призначення та подвійного використання, експорту, імпорту, тимчасо-

вого вивезення, ввезення чи транзиту товарів, обмін інформацією здійснюється шляхом подання суб'єктом до Держекспортконтролю відомостей та документів, що містять звітну інформацію про:

- подання суб'єктом до Служби безпеки України звітів про підсумки переговорів з іноземними партнерами з питань військово-технічного співробітництва (незалежно від того чи завершилися такі переговори укладанням зовнішньоекономічної угоди чи ні) та інформації про будь-які контакти з іноземними юридичними чи фізичними особами з питань передач товарів військового призначення відповідно до постанови Кабінету міністрів України від 08.06.98 № 838 «Про затвердження Положення про порядок надання суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю»;
- подання суб'єктом до Держекспортконтролю відповідних звітів у разі коли за підсумками переговорів укладено зовнішньоекономічну угоду відповідно до постанови Кабінету міністрів України від 04.02.98 № 125 «Про затвердження Положення про порядок державного контролю за проведенням переговорів, пов'язаних з укладенням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про здійснення міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання»;
- фактичне використання дозволів на право експорту, імпорту товарів військового призначення відповідно до постанови Кабінету міністрів України від 20.11.03 № 1807 «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення»;
- фактичне використання дозволів на право експорту, імпорту товарів

подвійного використання відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28.01.04 № 86 «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання»;

- підсумки перевірки доставки та кінцевого використання експортованих товарів відповідно до постанови Кабінету міністрів України від 27.05.99 № 920 «Про затвердження Положення про порядок надання гарантій та здійснення державного контролю за виконанням зобов'язань щодо використання у заявлених цілях товарів, які підлягають державному експортному контролю». Обмін інформацією між органами виконавчої влади, що здійснюють заходи в галузі державного експортного контролю, передбачає:
  - отримання від Міністерства закордонних справ інформації щодо міжнародних зобов'язань та обмежень, пов'язаних з міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання;
  - отримання від правоохоронних та розвідувальних органів інформації про експортерів, імпортерів, посередників, кінцевих споживачів, діяльність яких пов'язана з міжнародними передачами товарів, а також про можливі ризики відхилення товарів від заявленого кінцевого використання;
  - отримання від галузевих органів управління інформації про можливість (доцільність) здійснення міжнародних передач товарів, виходячи з внутрішньодержавних процедур відносно зазначених товарів;
  - надання до Держекспортконтролю наявної інформації про наміри або можливість використання будь-яких товарів, не внесених до списків товарів, що підлягають державному експортному контролю, у державах, що є їх кінцевими споживачами, для розроблення, виробництва, складання,

випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, управління, зберігання, виявлення, ідентифікації або для розповсюдження зброї масового знищення чи засобів її доставки, а також інформації про виявлені ними порушення законодавства в галузі державного експортного контролю.

Міжнародний обмін інформацією здійснюється відповідно до міжнародних зобов'язань України в рамках діяльності у відповідних міжнародних організаціях, а саме: Організації Об'єднаних Націй (ООН), організаціях міжнародних режимів експортного контролю, міжнародних конвенціях та договорах у галузі нерозповсюдження та експортного контролю.

Міжнародний обмін інформацією передбачає:

- обмін загальною інформацією;
- обмін специфічною інформацією;
- обмін звітною інформацією.

Обмін загальною інформацією здійснюється в рамках діяльності України у таких організаціях міжнародних режимів експортного контролю як Вассенаарська домовленість, Група ядерних постачальників, Режим контролю за ракетними технологіями.

Цей обмін інформацією передбачає:

- обмін інформацією, пов'язаною з протидією тероризму;
- обмін інформацією, пов'язаною з регіонами постачання товарів, що викликають занепокоєння;
- обмін інформацією з проектів (програм), кінцевих користувачів та брокерів (у тому числі перевізників) окремих держав, що викликають занепокоєння.

Обмін загальною інформацією здійснюється відповідно до керівних принципів діяльності зазначених вище міжнародних режимів експортного контролю і передбачає надання державами-експортерами, що беруть участь у діяльності зазначених режимів, до контактних пунктів цих режимів інформації про відмови в наданні ліцензій на експорт

товарів. У рамках такого обміну надається інформація про товари, їх отримувачів та кінцевих споживачів, а також про наявну інформацію, яка є підставою для прийняття рішення про відмову, виходячи з принципів нерозповсюдження, безпеки та протидії тероризму.

Обмін звітною інформацією здійснюється виключно на добровільній основі відповідно до принципів діяльності таких організацій, як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), організації міжнародних режимів експортного контролю. Наприклад, у такий спосіб звітна інформація у рамках ООН у галузі експортного контролю надається відповідно до семи визначених категорій звичайних озброєнь: танк, бойові літаки, бойові вертольоти, військові кораблі, броньовані бойові машини, артилерійські системи великого калібру, ракети і ракетні системи. Також звітна інформація у рамках ОБСЄ у галузі експортного контролю надається відносно передач стрілецької зброї та легкого озброєння між державами-учасниками ОБСЄ. Крім того, звітна інформація у рамках діяльності в організаціях міжнародних режимів експортного контролю надається у вигляді даних про відмови у наданні експортерам відповідних дозволів на експорт товарів та про їх надання відносно окремих категорій товарів. Зокрема, у рамках діяльності у міжнародному режимі експортного контролю Вассенаарська домовленість надається звітна інформація про відмови у видачі дозволів на експорт товарів подвійного використання всім державам, які не беруть участі у «домовленості», а відносно «чутливих» та «дуже чутливих» товарів подвійного використання надається звітна інформація про усі надані дозволи (ліцензії) про експорт товарів до зазначених держав. ■

Віра МАТВЄЄВА,

*Керівник юридичного відділу
ДПЗД «Укрінтеренерго»*

«ІЗОТОП»: передовий досвід впровадження системи внутрішньофірмового експортного контролю

В рамках співпраці між Аргонською національною лабораторією, Державною службою експортного контролю України, Українським державним виробничим підприємством «Ізотоп» (УДВП «Ізотоп») та Науково-технічним центром експорту та імпорту спеціальних технологій, техніки та матеріалів було започатковано проект по створенню на УДВП «Ізотоп» системи внутрішньофірмового експортного контролю (СВФЕК). Даний проект - це частина спільної програми по ядерному експортному контролю між Міністерством енергетики США та Державною службою експортного контролю України за підтримки Аргонської національної лабораторії.

Укrajнське державне виробниче підприємство «Ізотоп» є одним з провідних українських підприємств, котрі здійснюють міжнародні передачі товарів ядерного призначення. Саме тому воно було вибрано для впровадження даного проекту.

Відповідно до положень статей 1 та 14 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» № 549-IV від 20 лютого 2003 року система внутрішньофірмового експортного контролю - це комплекс заходів організаційного, правового, інформаційного та іншого характеру, що виконується суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів з метою дотримання ним та підпорядкованими йому структурним підрозділами вимог законодавства в галузі експортного контролю. Створення суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів системи внутрішньофірмового експортного контролю в цілому є рекомендаційною нормою законодавства, але для суб'єктів, які мають намір отримати від Кабінету Міністрів України повноваження на право здійснення експорту,

імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, або в разі, коли вони мають намір отримати генеральний чи відкритий дозвіл, або висновок - створення таких систем є обов'язковою нормою.

Загалом, створення системи внутрішньофірмового експортного контролю на УДВП «Ізотоп» здійснювалось з метою:

- захисту підприємства від можливих порушень чинного законодавства в галузі державного експортного контролю та пов'язаних з такими порушеннями адміністративних, кримінальних та економічних санкцій, які можуть бути застосовані в таких випадках до підприємства;
- зменшення ризиків підприємства при здійсненні міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю;
- сприяння виявленню та припиненню міжнародних передач товарів, які можуть завдати збитків державі або порушують відповідні міжнародні зобов'язання щодо нерозпов-

сюдження зброї масового ураження, засобів її доставки, звичайних озброєнь та товарів, що можуть бути використані для їх створення;

- сприяння ефективному здійсненню УДВП «Ізотоп» зовнішньоекономічної діяльності та своєчасному отриманню ним відповідних дозвільних документів Держекспортконтролю України.

В ході реалізації даного проекту, фахівцями Державної служби експортного контролю України, УДВП «Ізотоп» та Науково-технічного центру експорту та імпорту спеціальних технологій, техніки та матеріалів було розроблено узагальнений перелік питань, які підлягають опрацюванню на початкових етапах побудови системи внутрішньофірмового експортного контролю. Зокрема, була вивчена діяльність підприємства в галузі міжнародних передач контрольованих товарів. За результатами здійсненої оцінки було зроблено висновок, що діяльність підприємства в цьому напрямку потребує вдосконалень.

Було розроблено технічне завдання щодо впровадження на Українському державному виробничому підприємстві «Ізотоп» системи внутрішньофірмового експортного контролю. Технічним завданням передбачається створення організаційних заходів, класифікація та ідентифікація переліку товарів, з якими УДВП «Ізотоп» здійснює міжнародні передачі. Також передбачаються заходи щодо адаптації та впровадження на УДВП «Ізотоп» спеціальної комп'ютерної програми внутрішньофірмового експортного контролю. Під час створення системи внутрішньофірмового експортного контролю на УДВП «Ізотоп» і плануванні організаційних заходів, необхідних для її функціонування, були враховані профіль діяльності і виробничої структури підприємства, потенційна можливість використання експортованої продукції для створення зброї масового знищення, засобів її доставки або для створення звичайних видів оз-

броєнь та військової техніки, а також обсяги і географія експортних поставок підприємства та інші чинники.

Зокрема, було з'ясовано, що зі сферою експортного контролю на підприємстві пов'язані такі підрозділи:

- відділ нуклідних технологій;
- відділ ізотопної продукції;
- відділ дозиметричних приладів;
- відділ захисної техніки;
- відділ радіоізотопних приладів;
- транспортно-складський комплекс;
- транспортно-диспетчерський відділ.

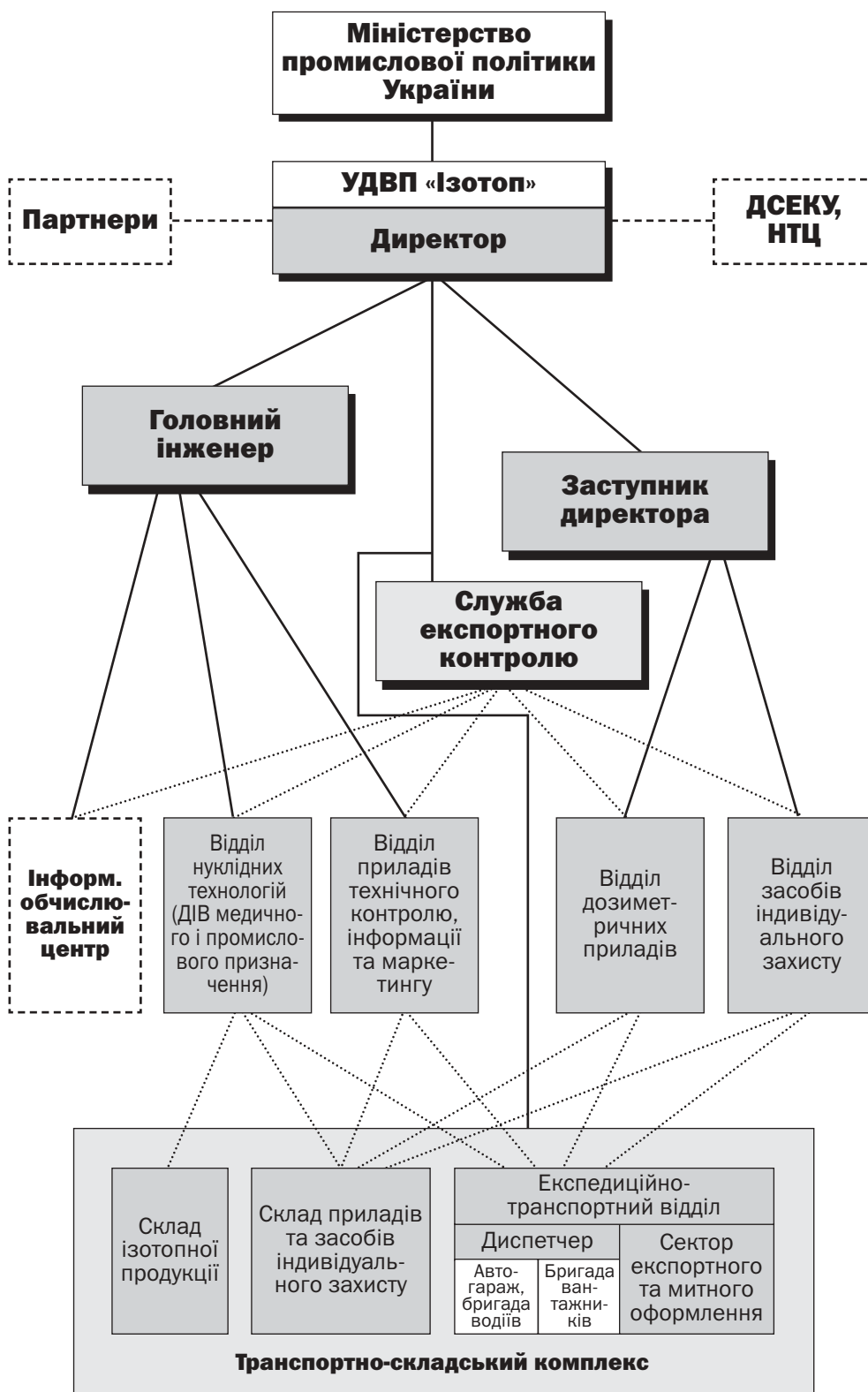
Структурна схема УДВП «Ізотоп» представлена на мал. 1.

Усі питання, що стосуються експортного контролю, вирішуються уповноваженими співробітниками через керівників своїх підрозділів, які звертаються до заступника директора. До сфери управління заступника директора належать всі підрозділи, що входять до СВФЕК підприємства, тому здійснення загального керівництва питаннями експортного контролю, а також контрольної функції такої діяльності в цілому не викликає проблем. Але, враховуючи те, що кожен відділ, який є відповідальним за контракт (замовлення) здійснює функції пошуку замовлень та замовників, маркетингу та збуту, виникають сумніви щодо об'єктивності результатів здійснення експертизи в галузі експортного контролю. У керівників підрозділів виникають певні проблеми в ситуаціях, коли вони зобов'язані приймати рішення, незалежні від суто економічних інтересів підприємства.

Кожен пакет документів по конкретному контракту (проект контракту) аналізується з подальшим проставлянням підпису у Листі узгодження контракту, проте зазначена форма не містить окремої графі, де після здійснення аналізу контракту з питань експортного контролю вносяться його результати (інформація щодо ідентифікації товару, особливих умов здійснення міжнародної операції, кінцевого використання та кінцевого споживача товару тощо).

Малюнок 1. Структурна схема УДВП «Ізотоп»

За результатами вивчення структури УДВП «Ізотоп» та у відповідності до розробленого технічного завдання на підприємстві на цей час реалізуються наступні кроки:

1. З метою належної організації діяльності в галузі експортного контролю розглядається можливість створення структурної одиниці, незалежної від підрозділів, що здійснюють зовнішньоекономічну (комерційну, збутову) діяльність та підпорядкування її безпосередньо директору підприємства, або призначення на керівну посаду з питань експортного контролю працівника, який має відповідні повноваження вирішувати питання експортної політики підприємства та відповідні адміністративні питання, а також такі, що забезпечують йому здійснення координації діяльності з питань експортного контролю в усіх підрозділах підприємства.

2. Розроблюється положення про новий підрозділ або внесені відповідні зміни до Положення про службу експортного контролю Українського державного виробничого підприємства «Ізотоп», затвердженого наказом директора від 14.08.03 № 52, які передбачатимуть:

а) формування розділу «Права», врахувавши можливість керівника підрозділу звертатися до керівництва підприємства щодо призупинення будь-яких угод про міжнародні передачі товарів у випадках виникнення обставин, які можуть призвести до порушення законодавства України в галузі експортного контролю чи порушення прийнятих нею міжнародних зобов'язань, та отримання від усіх підрозділів підприємства інформації, необхідної для виконання покладених на підрозділ функцій тощо;

в) формування розділу «Зобов'язання», до яких увійшли б такі пункти як розгляд та аналіз кожного зовнішньоекономічного контракту (договору) підприємства, відслідковування змін та доповнень, що вносяться до нормативно-правових актів в галузі експортного контролю, та інфор-

мування про їх зміст та порядок; здійснення зберігання усіх документів, на підставі яких отримані відповідні дозволи (висновки) чи документи про гарантії, протягом не менше п'яти років від часу виконання зовнішньоекономічних договорів (контрактів) та інше, враховуючи специфіку підприємства тощо;

3. Розроблюються посадові інструкції співробітників та керівника підрозділу, враховуючи положення Методичних рекомендацій щодо створення суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів систем внутрішньофірмового експортного контролю, затверджених наказом Держекспортконтролю від 13 серпня 2003 року № 198.

4. Розглядається можливість надання підрозділу з питань експортного контролю окремого приміщення та забезпечення його відповідними організаційно-технічними засобами.

5. Планується чітко окреслити у відповідному документі функції кожного підрозділу, задіяного у здійсненні міжнародних передач товарів, що стосуються забезпечення питань експортного контролю, окреслити обсяги та систему співпраці та обміну документацією та на підставі цього скласти внутрішню програму підприємства щодо перевірок (ревізій) дотримання встановленого порядку здійснення міжнародних передач товарів (надання послуг), враховуючи специфіку підприємства.

6. Передбачається звернути увагу на важливість здійснення керівництвом підприємства регулярних перевірок роботи відповідальних виконавців, для чого буде складено план проведення таких перевірок з подальшим оформленням відповідних звітів, де зазначатимуться мета перевірки, висновки та пропозиції.

7. Розробляються рекомендації (вказівки) про порядок підготовки і оформлення документів, необхідних для отримання в Держекспортконтролі відповідних документів про реєстрацію,

дозвільних документів, документів про гарантії з доданням зразків документів.

8. Планується внести зміни до Листа узгодження контракту (проекту контракту) з метою реєстрації в ньому результатів аналізу контракту (проекту контракту) (інформації щодо ідентифікації товару, внесення рішення щодо необхідності отримання дозвільних документів Держекспортконтролю, результати перевірки кінцевого користувача тощо).

9. Передбачається посилити контроль за наданням до Держекспортконтролю звітних документів, що стосуються використання відповідних дозвільних документів, для чого переглянути існуючу систему обліку звітів та інформування керівництва в цьому напрямку.

10. Запроваджується чіткий механізм збору, оформлення та створення бази даних інформації, що вивчається та аналізується під час перевірки замовників, кінцевих споживачів товару та кінцевого використання товару.

11. Планується звернути увагу на систему обліку та зберігання документації в галузі експортного контролю. Також, розглядається можливість організації зберігання документації відповідно до пункту 8 Методичних рекомендацій щодо створення суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів систем внутрішньофірмового експортного контролю, затверджених наказом Держекспортконтролю від 13 серпня 2003 року № 198.

12. Приділяється особлива увага питанням підвищення рівня підготовки та навчання з питань експортного контролю фахівців підприємства, врахувавши ступінь та рівні їх участі в операціях здійснення міжнародних передач товарів та визначивши необхідні обсяги проведення їх перепідготовки.

Наступним етапом реалізації проекту щодо впровадження системи внутрішньофірмового експортного контролю на УДВП «Ізотоп» є перегляд номенклатури товарів, з якими УДВП «Ізотоп» здійснює міжнародні передачі,

вибір з усього переліку 300 номенклатур з метою подальшої їхньої ідентифікації та класифікації.

Процедура класифікації та ідентифікації продукції передбачає створення Довідки щодо ідентифікації товарів, що підлягають державному експортному контролю. Зазначена довідка подається до Держекспортконтролю готується з урахуванням визначення класифікації зазначеного товару, про що вказано в технічній довідці на цей товар, та з метою визначення відповідності найменування та технічних характеристик цього товару найменуванню та технічним параметрам товарів, які внесені до списків товарів, що підлягають державному експортному контролю. Зразок довідки знаходиться в «Інструкції про реєстрацію в Держекспортконтролі України суб'єктів підприємницької діяльності як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів», яка зареєстрована в Міністерстві Юстиції України за номером № 695/8016 від 7 серпня 2003 року.

Класифікацію та ідентифікацію номенклатури Українського державного виробничого підприємства «Ізотоп» проводять висококваліфіковані фахівці Держекспортконтролю України, самого підприємства та Науково-технічного центру.

По завершенню класифікації на УДВП «Ізотоп» буде встановлено Програму внутрішньо-фірмового експортного контролю та введено в програму всю необхідну інформацію, включаючи про-класифіковану номенклатуру товарів. Ця програма працюватиме в електронній мережі підприємства і нею зможуть скористатися всі задіяні в питаннях експортного контролю відділи та підрозділи. Кожен працівник матиме окремий авторизований доступ до системи і таким чином буде легко відслідковувати його роботу в системі. ■

Валерій ТУЗ,

Науково-технічний центр експорту та імпорту спеціальних технологій та матеріалів

Запитуйте – Відповідаємо

- Чи передбачається створення представництв (відділів) Державної служби експортного контролю України (ДСЕКУ) в обласних центрах, які могли б приймати документи для видачі дозволів, передавати комплекти документів до центрального офісу ДСЕКУ в Києві і, після оформлення дозволів, видавати їх заявникам безпосередньо в відділах ДСЕКУ в обласних центрах, як, наприклад, видають індивідуальні разові ліцензії в Міністерстві економіки України? Якщо це не планується робити, то по яким причинам?

Згідно з Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», рішення щодо видачі дозволів на здійснення передач матеріалів може прийматись лише «спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю» (тобто, Державною службою експортного контролю України). При цьому, сама процедура видачі дозволу передбачає здійснення перевірки та узгодження відповідних документів саме в структурних підрозділах ДСЕКУ, які фізично неможливо дублювати в кожному регіоні України. За таких умов, навіть при створенні представництв (відділів) ДСЕКУ в регіонах України, комплекти документів заявників необхідно було б просто пересилати поштою для узгодження до Києва, а після прийняття відповідного рішення відсилати до регіонального відділу ДСЕКУ. Така схема призвела б до значних часових та ресурсних витрат без суттєвого підвищення ефективності функціонування системи видачі дозволів ДСЕКУ. Більш того, збільшення часових рамок процесу отримання дозволів на міжнародну передачу товарів

військового призначення та подвійного використання найбільшу шкоду принесло б саме експортерам і їх діловим інтересам. Враховуючи все вищевказане, на теперішній час, створення регіональних представництв ДСЕКУ не передбачається.

- Уряд Індії ратифікував Конвенцію МАГАТЕ з ядерної безпеки. Чи буде ця країна виключена з «червоного списку» країн, при експорті до яких промислового обладнання потрібно одержувати дозвіл Державної служби експортного контролю України на проведення переговорів.

Ратифікація Індією Конвенції МАГАТЕ з ядерної безпеки, а також активізація конструктивного ядерного співробітництва з іншими країнами, в тому числі з США, вказує на позитивні тенденції в формуванні Індії, як стабільного та передбачуваного партнера в сфері ядерної безпеки. В той же час, питання виключення Індії з так званого «червоного списку» поки що не є актуальним, оскільки, Індія не виконує ряд ключових вимог режиму нерозповсюдження. Зокрема, Індія не приєдналась до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та Договору щодо всеосяжної заборони ядерних виробувань, не підписала договір з МАГАТЕ про всеосяжні гарантії – у неї є тільки часткові угоди з МАГАТЕ щодо деяких поставок під гарантії цієї організації. При цьому, ключовим аспектом зняття санкцій з Індії є відміна Резолюції РБ ООН 1172 від 1998 року, яка жорстко засуджує проведення Індією та Пакистаном ядерних випробувань і вимагає від світової спільноти обмежити експорт до цих країн «чутливих» матеріалів. Тобто, за умови збереження в силі Резолюції 1172, казати про зняття санкцій з Індії передчасно. ■